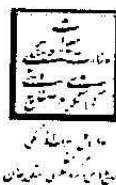

از هگمتانه تا اکباتان

نتایج علمی کاوش‌های باستان‌شناسی تپه هگمتانه

از سال ۱۳۶۴ - ۱۳۷۹

دکتر محمد رحیم صراف
www.ketab.ir

سرشناسه: صراف، محمدرحیم، ۱۳۱۸ -
 عنوان و نام پدیدآور: از هگمتانه تا اکباتان: نتایج علمی کاوش‌های باستان‌شناسی تپه هگمتانه از سال ۱۳۷۹ - ۱۳۶۴ /
 محمدرحیم صراف؛ ویراستاران علی مال میر... (و دیگران).
 مشخصات نشر: تهران: بنیاد ایران‌شناسی، ۱۴۰۰.
 مشخصات ظاهری: ۷۵۲ ص: مصور، جدول؛ ۲۲×۲۹ س.م.
 شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۷۷۶-۰۵-۸
 وضعیت فهرست نویسی: فیفا
 یادداشت: ویراستاران: علی مال میر، محسن جانجان، خلیل‌الله بیک‌محمدی، حسن سلطانی.
 یادداشت: کتاب حاضر با حمایت مالی و معنوی اداره کل میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی استان همدان منتشر شده است.
 عنوان دیگر: نتایج علمی کاوش‌های باستان‌شناسی تپه هگمتانه از سال ۱۳۷۹ - ۱۳۶۴.
 موضوع: حفاری‌ها (باستان‌شناسی) -- ایران -- همدان
 Excavations (Archaeology) -- Iran -- Hamadan
 موضوع: همدان -- آثار تاریخی
 Hamadan (Iran) -- Antiquities
 شناسه افزوده: مال میر، علی، ۱۳۵۲-، ویراستار
 شناسه افزوده: بنیاد ایران‌شناسی
 رده‌بندی کنگره: DSR55
 رده‌بندی دیویی: ۹۵۵/۴۳۰۴۳
 شماره کتابشناسی ملی: ۸۷۳۶۲۶۱
 اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیفا

از هگمتانه تا اکباتان: نتایج علمی کاوش‌های باستان‌شناسی تپه هگمتانه
 (از سال ۱۳۷۹-۱۳۶۲)

نویسنده: محمدرحیم صراف و همکاران
 دستیار نویسنده: مارال صراف
 ویراستاران: علی مال میر، محسن جانجان، خلیل‌الله بیک‌محمدی، حسن سلطانی

حامی مالی و معنوی: اداره کل میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی استان همدان
 ناشر: بنیاد ایران‌شناسی
 گرافیک (طرح جلد و صفحه‌آرا): خلیل‌الله بیک‌محمدی، خسرو چگینی
 چاپ: کلک
 نوبت چاپ: اول
 سال چاپ: ۱۴۰۰
 شمارگان: ۱۰۰۰
 شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۷۷۶-۰۵-۸
 عکس روی جلد: بازسازی شهر باستانی هگمتانه، مارال صراف

همه حقوق این اثر برای اداره کل میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی استان همدان محفوظ است.

فهرست مطالب

۱۳	I. دیسباجه (ع. المیر)
۱۵	II. سپاسگزاری (م. ر. صراف)
۲۳	III. پیش گفتار (م. ر. صراف)
۲۹	IV. هگمتانه در بستر تاریخ (م. ر. صراف)
۳۱	الف. نظریات مورخین، جغرافیدانان و سیاحان بیگانه
۴۱	ب. نظریات مورخین اسلامی
۴۲	ج. اشیاء مکشوف از بررسی های سطحی و یا حفاری های غیر علمی
۶۴	- جمع بندی
۷۱	- تصاویر
۱۱۹	V. آغاز مطالعات باستان شناسی تپه هگمتانه (م. ر. صراف)
۱۲۳	۱. نقشه برداری و شبکه بندی تپه هگمتانه (ه صالح کاشی، ع. سروانی، ح ضیائی)
۱۲۵	۲. روش کاوش تپه هگمتانه (تیم کاوش باستان شناسی تپه هگمتانه)
۱۳۳	VI. کاوش های باستان شناسی تپه هگمتانه در طول یازده فصل: فصل اول کاوش (سال ۱۳۶۲)
۱۳۵	۱. کاوش ترانشه AM10 (ع. ولی نوری)
۱۳۸	۲. کاوش در ترانشه AP44 (ع. ولی نوری)
۱۴۱	۳. کاوش ترانشه AT81 (ا. یغمایی)
۱۵۲	۴. کاوش ترانشه های AT68, 69 (ع. عابدی)
۱۶۴	- تصاویر
۱۷۱	- فصل دوم کاوش (سال ۱۳۶۳)
۱۷۳	۵. کاوش ترانشه AP44 (ع. ولی نوری)
۱۷۸	۶. کاوش ترانشه AQ43 (ع. ولی نوری)
۱۸۱	۷. کاوش ترانشه های AX44, AY44 (م. ر. صراف - ا. تهرانی مقدم)
۱۸۶	- نتایج کاوش ترانشه های AY42 / AZ43 / AY43 (م. ر. صراف)
۱۸۹	۸. کاوش ترانشه AW46 (م. ر. صراف - ا. تهرانی مقدم)
۱۹۰	۹. کاوش ترانشه AX44 (م. ر. صراف - ا. تهرانی مقدم)
۱۹۳	۱۰. کاوش ترانشه های AY44 و AX44 (م. ر. صراف - ا. تهرانی مقدم)

۱۹۵. کاوش ترانشه‌های AX43، 42، AY42 (م. ر. صراف - ا. تهرانی مقدم)
 ۱۹۸. کاوش ترانشه‌های AT69، AT70، AT71 (ع. عابدی)
 ۲۰۶ - تصاویر

- ۲۲۳ - فصل سوم کاوش (سال ۱۳۶۶)
 ۲۲۵. کاوش ترانشه‌های BK53/3 / BH49/2 BE44/1 AM31/1/AT26/1/ J17/4 G24/2 A33/2/M11/2 (خ. پوربخشنده)
 ۲۲۹ - نتایج حاصل از گمانه‌زنی‌های در ترانشه‌های BK53/3 / BH49/3 / BE44/ J17/4/ G24/2/ A33/2/ U21/2 (م. ر. صراف)
 ۲۳۱. کاوش ترانشه AQ43 (ع. ولی‌نوری)
 ۲۳۴ - تصاویر

- ۲۳۹ - فصل چهارم کاوش (سال ۱۳۶۷)
 ۲۴۱. کاوش ترانشه‌های AQ44 و AP43 (م. ر. صراف، ح. رشیدیگی)
 ۲۴۷. کاوش ترانشه‌های AW44 / AW43 / AV44 (ی. نورانی)
 ۲۵۴. کاوش در ترانشه AN52 (ع. عابدی)
 ۲۵۵ - نتایج حاصله از کاوش ترانشه‌های AP43، AP44، AQ43، AQ44 (م. ر. صراف)
 ۲۶۳ - تصاویر

- ۲۷۱ - فصل پنجم کاوش (سال ۱۳۷۳)
 ۲۷۳. کاوش ترانشه AQ42 (خ. پوربخشنده، م. ر. ملک‌زاده)
 ۲۷۷. کاوش ترانشه AP42 و قسمت شمالی ترانشه AP43 (م. ر. رنجبران)
 ۲۸۳ - نتایج عملیات کاوش ترانشه‌های AP42 و AP43 (م. ر. صراف)
 ۲۸۸. کاوش ترانشه Ap45 (ا. تریبی)
 ۲۹۳. کاوش ترانشه AQ45 (م. ت. سیدی‌تبار)
 ۲۹۶. کاوش ترانشه AQ46 (ح. رشیدیگی)
 ۳۰۰. کاوش ترانشه AP46 (ح. رشیدیگی)
 ۳۰۴. کاوش ترانشه AQ47 (ح. رشیدیگی)
 ۳۰۷ - نتایجی از وضعیت آثار معماری باستانی مکشوف در ۱۰ ترانشه واقع در کارگاه مرکزی AQ47 - AQ42 - AP46 - AP42 (م. ر. صراف)
 ۳۱۷ - تصاویر

- ۳۴۳ - فصل ششم کاوش (سال ۱۳۷۴)
 ۳۴۵. کاوش در ترانشه‌های AY45 - 47 / AX45 - 47 / AW45 (ی. نورانی)
 ۳۴۸. کاوش ترانشه‌های BA50 / BB49 - 50 / BC49 - 50 (ی. نورانی)
 ۳۵۳ - نتایج حاصل از کاوش ترانشه‌های AV47 - 49 / BA50 / BB49 (م. ر. صراف)
 ۳۵۶ - 50 / AY42 - 47 / AZ44 / AW43 - 46 / AX42 - 47 (م. ر. صراف)
 ۳۵۶. کاوش ترانشه‌های AW49، AW48، AV49، AV48، AV47 (ح. رشیدیگی)
 ۳۶۴. کاوش ترانشه‌های AU70 - 69 - 71 - AT71 - AV71 - 72 (ک. عرب)

۳۷۲	۲۹. کاوش ترانسه‌های AP38-39 (م. ر. رنجبران)
۳۷۳	۳۰. کاوش ترانسه‌های AP32-35/ AQ32-34/ AR33-35 AS32-33 (م. ر. رنجبران)
۳۷۸	- نتایج حاصله کاوش‌های فصل ششم (سال ۱۳۷۴) در کارگاه مرکزی (م. ر. صراف)
۳۷۸	- نتایج حاصله کاوش‌های فصل ششم (سال ۱۳۷۴) در کارگاه شمالی (م. ر. صراف)
۳۸۰	- تصاویر
۳۹۵	- فصل هفتم کاوش (سال ۱۳۷۵)
۳۹۷	۳۱. کاوش ترانسه‌های AS77 و AT76 (ز. جوزی و ش. کرماجانی)
۳۹۹	۳۲. کاوش ترانسه AR38 (ی. نورانی)
۴۰۳	- نتایج کلی از کاوش ترانسه‌های AP32-35/AP38-39 AQ32-34/ AS32-33/ AR33-35/38 (م. ر. صراف)
۴۰۶	۳۳. کاوش ترانسه‌های AG27 و AG26 (ع. صدرائی)
۴۰۸	۳۴. کاوش ترانسه‌های AG24-25/ AH24-25 (ک. عرب)
۴۱۱	- تصاویر
۴۱۵	- فصل هشتم کاوش (سال ۱۳۷۶)
۴۱۷	۳۵. کاوش ترانسه‌های AC24-25, AD24-26, AE24-26 - AF25-26 (ع. صدرائی)
۴۲۱	۳۶. کاوش ترانسه‌های AM128, A128 (ح. وشد بیگی)
۴۲۳	۳۷. کاوش ترانسه‌های AH30-AL30 (ی. نورانی)
۴۲۵	۳۸. کاوش ترانسه‌های AK33/ AH28 (م. م. برهانی)
۴۳۰	- نتایج کاوش ترانسه‌های AD24-25/ AE22-26/ AF23-26 AG24-27/ AH24-26/ 28/30/ AK33/ AL28/ AM28/ AI30 (م. ر. صراف)
۴۳۲	۳۹. کاوش ترانسه‌های AG36, 37 (ح. عباس زاده)
۴۳۴	۴۰. کاوش ترانسه‌های AF32-33 (م. ر. رنجبران)
۴۳۷	- تصاویر
۴۴۹	- فصل نهم کاوش (سال ۱۳۷۷)
۴۵۱	۴۱. کاوش ترانسه‌های N22- N23/ P20 / P21- O22 (ع. صدرائی)
۴۵۴	- تصاویر
۴۶۳	- فصل دهم کاوش (سال ۱۳۷۸)
۴۶۵	۴۲. کاوش ترانسه‌های AB34-37/ AC33-38 / AD35-38 (ع. صدرائی، م. رحیمی‌فر)
۴۶۷	۴۳. کاوش ترانسه‌های AC37/ AC36/ AB37/ AB36/ AC33/ AC34/ AB34/ AD35 AC35/ AB35/ AD36/ AD37/ AD38/ AC38 (ع. صدرایی - م. رحیمی‌فر)
۴۷۸	۴۴. کاوش ترانسه‌های AD33/ AD34/ AE34 (پ. ابراهیمی)
۴۸۱	۴۵. کاوش ترانسه‌های K23- L23-22/ N21/ T21/ S21-20/ R21/ Q22-24 (م. ر. نعمتی)
۴۸۳	۴۶. کاوش ترانسه‌های T21-20, S21-20, R21, Q22-21 (م. ر. نعمتی)

I. دیباجه (ع. مال میر)

تپهٔ هگمتانه به عنوان یک محوطهٔ مهم و بزرگ در باستان‌شناسی ایران مطرح بوده و نام همدان با نام تاریخی هگمتان / اکباتان گره خورده است. پس از نخستین مطالعات هدفمند باستان‌شناسی در همدان ابتدا در سال ۱۹۱۳ م. شارل فوسه از کشور فرانسه در محل چال شترخواب اقدام به کاوش نمود و پس از آن فعالیت‌های پراکنده‌ای در این محوطه انجام شد. در سال ۱۳۶۲ ه.ش. آغاز دور اول کاوش‌های باستان‌شناسی ایران توسط دکتر محمدرحیم صراف بود که تا شهریور ۱۳۷۹ ه.ش. در قالب یازده فصل کاوش ادامه یافت. حاصل این کاوش‌ها، شناسایی فضاهای معماری خشتی بزرگی بود که نشانگر بقایای یک شهر تاریخی است. ایشان با انجام یازده فصل کاوش در هگمتانه، دو دهه از عمر خود را صرف این پروژه علمی نمود. پس از آن، کاوش‌های هگمتانه توسط مرحوم دکتر مسعود آذر نوش، دکتر یعقوب محمدی‌فر، علی مزبیری و محمدرحیم رنجبران ادامه یافت. در این رهگذر، انتشار یافته‌های مجموعه کاوش‌های انجام پذیرفته یکی از مهم‌ترین برنامه‌های پایگاه میراث فرهنگی و گردشگری هگمتانه است. کتاب حاضر مرهون زحمات بی‌دریغ دکتر محمدرحیم صراف بوده که چندین سال از عمر خود را صرف پژوهش‌های مذکور نموده است. این مجلد با همت ادارهٔ کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان همدان و پایگاه میراث فرهنگی و گردشگری هگمتانه به منظور استفادهٔ علاقه‌مندان به حوزه‌های باستان‌شناسی، تاریخ و معماری به چاپ رسیده است. در پایان بر خود لازم می‌دانم از کلیهٔ عزیزانی که در به سرانجام رسیدن این مهم کوشیده‌اند، از جمله: حضرت آیت‌الله سید محمد خامنه‌ای (رئیس بنیاد ایران‌شناسی)، دکتر فرشید شریعتمداری (معاون اداری و مالی بنیاد ایران‌شناسی) و دکتر محمد بهرام‌زاده (معاون پژوهشی بنیاد ایران‌شناسی) که با روی گشاده و استقبال از این اقدام فرهنگی سهم بسزایی را در چاپ این کتاب داشتند، و نیز از همکاران ایشان جناب آقای دکتر مسلم رضایی و سرکار خانم مونا طوسی که در این زمینه همکاری صمیمانه‌ای داشتند، سپاسگزاری نمایم؛ هم‌چنین از تلاش و پیگیری دکتر مرتضی حصار (رئیس وقت پژوهشکدهٔ باستان‌شناسی)، مهندس جلیل گلشن، دکتر مارال صراف و مهندس احمد ترابی و مهندس میلاد مهدی‌ئی در راستای انجام این مهم تقدیر می‌نمایم.

علی مال میر

مدیرکل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان همدان

تابستان ۱۴۰۰